

VIGH ESZTER ÉVA

Az armálisok szerepe és a nemességigazolás gyakorlata a XVIII. században

ABSTRACT

„Consider the lesser nobility here,” wrote Maria Theresa to her daughter, Maria Christina, „they are different from those in other countries; there is more individuality among them than among the magnates...” Why is Hungarian nobility so unique? How does it differ from the nobility of other countries? Previously, noble titles were associated with numerous privileges, – which they stubbornly insisted on keepin – led many to attempt document forgery either by using counterfeit seals or altering texts through erasure (rasura) or interpolation. Some even sold the armorial letters of noble families that had died out in the male line. In my study, I analyze the processes of noble verification, primarily in the 18th century, such as Charles III’s *Generalis Nobilium Investigatio* and the noble verification trials ordered by Maria Theresa. Through legal cases, I illustrate the various forms of fraudulent use of a noble title misuse involving noble titles. It is certain, that the tax exemption of the Hungarian nobility was unique in its kind. Consequently, contesting the title that guaranteed this privilege, as well as the proof of nobility that verified it, became a matter of cardinal importance, especially in the eighteenth century.

Keywords: armorial ■ document forgery ■ nobility ■ privilege ■ Maria Theresa

I. BEVEZETŐ GONDOLATOK

*„Egy nemzet sem pattog úgy s nem kevélykedik nemesség titulussával,
mint a magyar”^[1]
(Zrínyi Miklós)*

Magyarország több mint ezeréves történelmének jelentős részében az ország katonai erejének, politikai, gazdasági és tudományos életének gerincét a magyar nemesség képezte. Ennek a kiváltságos rétegnek

[1] Zrínyi, 1799

az ország történetének alakításával, fejlődésével és fennállásával kapcsolatos szerepe vitathatatlan. A nemesi címekhez korábban megannyi privilégium kapcsolódott, a nemesek mindig „makacsul” ragaszkodtak a Werbőczy Hármaskönyvében rögzített nemesi szabadságokhoz,^[2] leginkább a harmadikhoz: az adómentességhez. A XVI. században a rendek továbbra is próbálták megőrizni ezt a kiváltságukat, de a század végén az elhúzódó harcok miatti pénzügyi válságra tekintettel bevezetésre került az egytelkesek, a kurialisták és az armalisták adófizetése.^[3] Ezt követően, a XVIII. században III. Károly és Mária Terézia az államadósság csökkentése érdekében elrendelték a nemesi címek használatának revízióját. III. Károly uralkodása alatt a nemességigazolás – a nemesi cím jogos használatának bizonyítása – általános nemesi vizsgálatokkal történt, majd Mária Terézia a mentességet követelő nemeseket nemességüket igazoló, illetve a nemességszerző őstől való leszármazást bizonyító irataik benyújtására kötelezte, később pedig a nemességigazoló perek lefolytatását rendelte el, ezzel a nemességvizsgálatok általánossá váltak.^[4]

Ezzel összefüggésben tanulmányom arra fókuszál, hogy milyen eljárások keretében történt ezen kiváltságok megtartásának biztosítása, illetve milyen módon próbáltak – akár törvénytelen eszközökkel – mások is részesülni ezekből a nemesi privilégiumokból.

II. A NEMESSÉG

Nemességet kétféleképpen, eredeti és származékos módon lehetett szerezni. Az eredeti szerzőmód azt jelentette, hogy a nemesi rend kialakulását követően csak a király adományozhatott nemesi címet. Eredeti szerzőmóddal történő nemességszerzés történhetett elsősorban királyi adománnyal, másodsorban a király nemesi jószág nélküli nemességadományozásával vagy királyi címeres nemesítőlevéllel, azaz armálissal.^[5] Harmadsorban törvényesítéssel, amikor a nemes férfi törvényes házasságon kívül született gyermekét a király privilégiummal nemessé tette. Negyedik esete az I. Károly által bevezetett fiúsítás, *praefectio* jogintézménye „Az a' tselekedet, melly szerint a magvaszakadáshoz közlegő férfiú a' maga familiájából való fehér személyt, azon nemesi fekvő jószágokban, a' mellyek tsak férjfiú ágat illetnek, Királyi privilégiumos megegyezéssel, maga férjfiúi örökösévé teszi.”^[6] Itt szeretnék említést tenni arról, hogy Eckhart álláspontjával szemben, több jogászprofesszor szerint ez az intézmény nem jelent nemesség-szerzőmódot, mert ez csupán a származékos úton,

[2] Schiller, 1900, 19.

[3] Pálffy, 2008, 269.

[4] Dümmert, 1974, 378-379.

[5] Marcziányi, 1886, 35-36.

[6] Czövek, 1822.

születéssel már nemességet szerzett leány fiú örökös státuszba helyezése. Ötödik az örökbefogadás, amikor az uralkodó engedélyezte a férfiágon magvaszadkadt nemesnek, hogy egy nem nemes örökbe fogadjon, aki ezzel nemességet és öröklési jogot szerzett. Végül ünnepélyes honfiúsítással, az 1550. évi LXXVII. tc. alapján a király, a rendek hozzájárulásával, törvénybe foglalással külföldieket nemesíthetett.^[7] Származékos szerzősmód a születés, a nemes férfi törvényes házasságából született gyermeke nemes lett, a nemesi rang *ipso iure* átszállt minden törvényes utódjára. Fél nemesi rangot kapott a törvényes házasságból, nem nemes apának nemes anyától született gyermeke. A fiúsított nő nem nemessel kötött házasságából született gyermeke is nemes lett. A nők házassággal is szerezhettek nemességet, a polgári származású nő férje nemességében részesült, és ez a személyes nemessége megmaradt özvegygé válása esetén is.^[8] A teljes jogot biztosító királyi nemesítés mellett létezett a magánnemesítés intézménye is, már a XIII. században királyi közreműködés nélkül, önállóan bővíülhetett a nemesek köre.^[9] IV. Béla 1243. június 7-én kiadott – a szepesi tízlándzsások részére – privilégiumlevelének hatodik pontjában foglaltak szerint az örökös nélkül elhalálozó birtokát örökölheti lánya vagy özvegye új férje, azzal a feltétellel, hogy az örökhagyó katonai kötelezettségeit a továbbiakban az örökös ellátja.^[10] A magánnemesítés intézményét egy 1335. évi oklevél is bizonyítja, amely tartalmazza Lypua-i Crispus Pál tiltakozását az ellen, hogy perbeli ellenfelét valamelyik szomszédja – a székelyek ispánja vagy a csanádi püspök – csaló szándékkal megnesemítse, mielőtt a nemességének bizonyítását elvégezné.^[11] A nemesség kritériumai a nemesi származás és a nemesi birtoklás, ezért a tökéletes magánnemesítés mindkettőt biztosítja, ilyen egyrészt a leánynegyed természetbeni kiadása, másrészt a feleség után való nemesség (*post uxorem nobilis*), ami egy 1408-as Zala megyei feljegyzésben már szerepelt státuszként.^[12] A nemes nővel házasságot kötő nem nemesi származású férfiak a XVIII. századtól vármegyei közgyűlési iratokban is szerepeltek, például nemesi felkelésben való részvételük okán.^[13]

A nemesség tagjai az Aranybulla 1351-es megerősítése és Werbőczy nemesi szokásjogot összefoglaló Hármaskönyve alapján egy jogilag egységes társadalmi csoportot alkottak. Társadalmi és életviszonyaikra nézve rendkívül különbözőek voltak, tehát nemesnek lenni csupán rendi státuszt jelentett. A magyar nemesek lehettek köznemesek – armalisták vagy jószágos nemesek –, illetve főnemesek. A különbözőségek ellenére a két csoport „Törvény és törvényszékek

[7] Gerő, 1938, 10.

[8] Kempelen, 1907, 37.

[9] Acta Historica Hungarica Turiciensia, Rihmer, 2024/1. sz. 228.

[10] Galambosi, 2022, 286-287.

[11] Adatbank.ro: A rendi állam kialakulása.

[12] Lásd bővebben például: Fügedi, 1999.

[13] Füredi História, Lichtneckert, 2008/2. sz.

előtt egyenlők,”^[14] peres eljárásaik ugyanazon előírások alapján folytak, valamit azonos fórumokhoz nyújthattak be fellebbezési kérelmet is.^[15] A főnemesség bárókból, grófokból és hercegekből állt, ám ők nem képeztek külön nemesi rendet, csak a rangjuk volt a nemesség magasabb fokozata. A főnemesség inkább gyűjtőfogalom, közjogi vonatkozása csak annyiban volt, hogy azoknak a családoknak a megjelölésére szolgált, amelyek születésüknél fogva tagjai voltak a főrendiháznak.^[16]

III. A NEMESSÉGIGAZOLÁS

„A nemesség igazolása tulajdonképpen nemességadományozási diplomának vagy olyan más okiratnak, melyből a nemesség adományozása és az adományozott egyén neve minden kétséget kizáró módon kitűnik, eredetiben vagy hiteles másolatban való felmutatásából és a nemesség szerzőtől való leszármazásnak igazolásából áll.”^[17] – így foglalta össze Kempelen Béla a nemességigazolás lényegét.

Az uralkodóval szemben érvényesíthető kiváltságokat adó címeres nemeselek adományozása a XIV. század második felében kezdődött. Ezekből az oklevelekből kevés maradt fenn, a királyi kancellárián 1527-től vezetett Királyi Könyvek töredékesen tartalmazzák a király nevében kiadott fontosabb okiratmásolatokat, feljegyzéseket, emellett birtokadományozásokkal és címereslevéllel történt nemesítéseket, kétes nemességi ügyekben hozott legfelsőbb határozatokat, cím- és méltóságadományozásokat, régi nemesség megújításokat és megerősítéseket, honfiúsításokat és fiúsításokat.^[18] 1786-tól kezdve már kétféle, első- és másodosztályú Királyi Könyvet vezettek. Az elsőosztályú állandó érvényű jogot biztosító okleveleket (például: nemességadomány, privilégium), a másodosztályú pedig halálig érvényes személyes okiratokat (például: méltóságok, papi állások betöltése) tartalmazott.^[19] Az okirat felmutatásán kívül a nemességi vizsgálatok másik eleme a vérségi viszony bizonyítása a nemességszerző ős és a leszármazott között. A vizsgált személy (*producens*) és a korábbi nemességszerző (*primus imperator*) rokoni kapcsolatát kellett igazolni. A nemességvizsgálat során alapvetően az állam- és a magánérdek állt egymással szemben. Az állam érdeke minél több adózásra kötelezett nyilvántartásba vétele, ezzel állt szemben a magánérdek, ami jelen esetben a nemesi privilégiumok érvényesítése.^[20]

[14] Fényes, 1843, 77.

[15] Dobszay, 2021, 228.

[16] Kempelen, 1907, 37.

[17] Kempelen, 1907, 51.

[18] Fodor, 2008, 1-11.

[19] Kempelen, 1907, 44.

[20] Megyeri Pálffy, 2011.

Könyves Kálmán 1100-ban kiadott törvénye hatására merült fel először a nemességigazolás kérdése. A nemzetségeknek elég volt tanúskodni arról, hogy az adott személy a nemzetségükhöz tartozik, nem kellett külön a leszármazást bizonyítani, így birtokaik megmaradtak. Ősi jogaik védelmére ebben az időszakban kezdték használni a „*de genere*” jelzőt a nemzetségek, ezzel kifejezve az összetartozásukat.^[21] Eredetileg csupán a nemzetségek tagjai bírtak nemességgel, az úgynevezett törzsökös (őse már a honfoglaláskor jószágot kapott) családoknak nem volt eredeti nemeslevelük, csak nemesség-megerősítési eljárás során kiállított nemes- vagy címereslevéllel rendelkeztek. A törzsökös családok teljesíteni tudták az ősi próbát, mert nemességük olyan régi volt, hogy a család élő nemzedéke egyenes, felmenő ágon mintegy kétszáz évnyi nemességet, így legalább négy nemes születésű őst fel tudott mutatni.^[22] Az ezt követő időszakban a föld birtoklásával kapcsolatos érdekek szembenállása miatti perekben volt szükség a nemesség bizonyítására. A XIII. században Zala megyei, korábban nemességét kapott várjobbágyok országos nemességét vitatták, amikor vizsgálat folyt az elidegenített várföldek és hibásan adományozott birtokok miatt. A perben a korábbi várjobbágyok III. Béla király által adományozott nemesi oklevéllel igazolták nemesi mivoltukat, ezért annak tartalma alapján oklevelük elfogadásra, illetve megerősítésre is került.^[23] Nemességigazolásra olyan esetben is szükség lehetett, hogyha a perbeli felek egyike kétségbe vonta a másik fél nemességét. Ezekben az esetekben az eljáró hatóság általában határnap kitűzésével kielégítő bizonyításra kötelezte a kétségessé váló nemest.^[24] Az 1700-as évek elején már a Rákóczi-szabadságharc alatt is tetemes kárt okoztak azok a kétes nemesek, akik kiváltságaikkal élve nem fizettek adót, ezért a sárospataki országgyűlés 1708. december 11-én elrendelte, hogy nemesi származásukat armálisukkal vagy vármegyéjük igazolásával bizonyítsák.^[25] Ezt követően III. Károly és Mária Terézia elhatározták a korábban kiadott adományokból eredő pozitív jogosultságok revízióját. Megkezdődtek a nemességigazoló eljárások, majd a nemességigazoló perek lefolytatása. A XVIII. században ezek az eljárások általánossá váltak és egyetemlegesen érintették a kiváltságolt rétegeket.^[26]

Az adóalanyok számának növelése érdekében III. Károly először 1723-ban, majd ezt követően még kétszer rendelt el általános nemesi vizsgálatot. A nemességvizsgálat alól felmentették és kétségtelen nemesként ismerték el azokat a családokat, akiknek ősei egy adott helyen ősidőktől kezdve nemesi jogokkal éltek, vagy ezen a helyen adományozott birtokkal vagy birtokrésszel rendelkeztek, és ezt okirattal (adománylevél vagy bizonságlevél) vagy tanúkkal bizo-

[21] Real-j.mtak.hu: Élő nemesség. A nemes családok szakközlönye, 1900.

[22] Kempelen, 1907, 39-40.

[23] Horváth, 1900.

[24] Tóth, 2001, 27.

[25] Kovács-Veres, 2021, 16-17. Vonatkozó irodalom bővebben például: Romhányi, 1916.

[26] Megyeri Pálffy, 2011.

nyítani tudták.^[27] Az 1723-as nemesi vizsgálatok alkalmával a kancellária még nem adott pontos utasításokat az eljárások lefolytatására, így a néhol egyébként is törvényes rendbe ütköző előírásokat a vármegyék enyhítették, emiatt ez a felmérés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.^[28] A következő, 1725-ös nemességvizsgálatra vonatkozó utasítás (*Idaea Investigande et discernendae verae et indubiae a suspecta et dubia Nobilitate*) alapján elrendelték a kétséges és kétségtelen nemesek, illetve a gyanús és kétséges nemesek szétválasztását. Nem kellett vizsgálat alá vetni, tehát kétségtelen nemesnek kellett tekinteni a vármegyében élő nemesek közül azokat, akik ismert régi megyebeli családból származtak, ott lévő birtokaik és címeresleveleik alapján nemesi szabadságban éltek. A kétséges nemeseknek nemességszerzést bizonyító oklevéllel, kétségtelen nemes őstől való leszármazással vagy hatvan évre visszamenőleg nemesi jogok gyakorlásának bizonyításával, valamint azt alátámasztó tanúvallomásokkal kellett nemességüket igazolni.^[29]

A nemességvizsgálatok során a bizonyítás kétféle lehetett. Az egyik mód a gyökeres bizonyítás, amelynél címereslevél bemutatásával és a címerszerzőtől való leszármazás folyamatosságának igazolásával bizonyították a nemességet.^[30] A másik pedig a gyakorlati bizonyítás, a Tripartitum 47. Czim 1. §-a alapján: „okiratok hiányában pedig tanubizonyossággal is törvényesen igazolhatják származásukat és családfájuk törzsökét és ágát, de nem tovább, mint hatvan éven belül”.^[31] Az írásbeliség hiánya miatt nehéz volt a nemességszerző őstől való egyenesági leszármazást minden kétséget kizáróan igazolni, mert a leszármazás bizonyításához anyakönyvek, genealógiák, írott családfák kellettek volna, és a névváltoztatások is okozhattak nehézséget. Utóbbinak eklatáns példája a következő két eset. A Vas megyei Szűcs Ferenc és Molnár Mihály édestestvérek voltak, mindkettőjük eredeti neve Stubner volt, közös ősük is ezen a néven szerzett nemességet. Újonnan viselt neveiket az általuk űzött mesterségükről kapták, a nemességigazoláskor bizonyítaniuk kellett, hogy a néveltérés ellenére a Stubner család leszármazottai. Katonáskodás alkalmával gyakori volt a katonatársaktól kapott ragadványnév, amit később már az eredeti családnév helyett használtak. Az ötvenéves Csicsai Gergely Buda ostroma után Borbély Gergelyként tért vissza, mert katonatársait ő borotválta, ezért így nevezték el, a továbbiakban pedig ezt a ragadványnevet használta, ami még vérségi leszármazás esetén is megnehezítette a nemes őssel való rokoni kapcsolat igazolását.^[32]

A nemesség bizonyítására a Helytartótanács utasítása alapján alkalmas volt a *Collatio Bonorum*, hiteles bizonyáglevél, a címeres nemeslevél vagy tanúvallomás – a nemességről, elveszett címeres nemeslevélről vagy egyéb megfelelő

[27] Ballabás, 2013, 13., 16.

[28] Illésy, 1902, 2-3.

[29] Sneider, 1940, 3.

[30] Library.hungaricana.hu: „Ebül szerzett kutyabőr”, 1993.

[31] Werbőczy Tripartituma.

[32] Tóth, 1991, 48.

okmányról –, a királyi hatáskörrel kiadott *praefectionalis* levelek, *adoptionalis* levelek, illetve a külföldiek részére *indigenatus*-ról kiadott oklevelek. Ezeken kívül az elődök osztálylevelei és személyes pereik iratai és a hozományra, valamint a leánynegyedre vonatkozó iratok. Ezzel szemben nem volt alkalmas a bizonyításra az esküvel meg nem erősített vallomás, az erdélyi fejedelmek által kiállított oklevél (azok elismeréséig), a *statutoria*-t vagy *restatutoria*-t nem tartalmazó nádori vagy helytartói adomány, birtokátadás, valamint a földesurak ellentmondása alatt álló vagy megyei hozzájárulás nélküli, illetve a sehol sem, vagy egy éven belül ki nem hirdetett nemeslevelek. Szintén nem alkalmas a bizonyításra egyetlen tanú eskü alatti vallomása, a rokoni kapcsolat nem megfelelő igazolása, a nemesi anyától örökölt birtok az apa nemtelensége esetén és a hamisnak látszó – első sorban vakargatott – oklevelek.^[33]

1732-ben újabb *investigatio*-t rendeltek el, már pontosabban megfogalmazott szabályok alapján. A vármegyék ugyan egy év alatt végrehajtották a vizsgálatot, de ennek az eredménye sem volt megfelelő, mert vagy szándékosan, vagy akaratlanul félremagyarázták, esetleg nem értették meg pontosan az előírásokat, ezért az általuk elkövetett alaki vagy tartalmi hibákat csak újabb vizsgálat elrendelésével lehetett kijavítani.^[34]

A nemesi vizsgálatot, az *investigatio*-s bizottság végezte, amelynek tagja az alispán, a királyi tábla ülnökei, a szolgabíró, az esküdt, a jegyző, a vicefiskális és a káptalan egy-egy tagja volt. A szolgabírák vagy alszolgabírák jelenlétében előre összeállított kérdések (*commissio*) alapján vették fel a tanúvallomásokat. A vármegyék főügyészei döntöttek a benyújtott nemességigazolók okiratok – bizonyáglevél, adománylevél vagy címereslevél – és a meghallgatott tanúk vallomásai alapján. Nemesi vizsgálatok csak fiú utóddal rendelkező férfiakra terjedtek ki, a női családtagok nemessége egyáltalán nem képezte vizsgálat tárgyát. A vizsgálat eredményéről a vizsgált személy vagy írásban kapott határozatot, vagy azt a nemességvizsgáló bizottság hirdette ki. Nemességigazolási per indítására volt lehetősége annak, akinek a megye nem ismerte el nemességét.^[35]

A korábbi, évtizedenként tartott kétes nemességű személyek általános felmérésének helyébe a Mária Terézia által bevezetett nemesség igazolási perek intézménye került, így az általános vizsgálatot egyéni vizsgálat váltotta fel. Ezek az eljárások elsősorban a kis- és középnemesség tagjait érintették, a nagybirtokosok származását nem vonták kétségbe.^[36]

Mária Terézia elrendelte a Magyarországon élő birtokos családok összeírását, azért, hogy tovább szélesítse az adófizetők körét. A nemesség összeírással szembeni tiltakozása miatt 1750 októberében két leiratot adott ki. Az elsőben kötelezte az adófizetés alóli mentességet követelő nemeseket, hogy a Helytartótanácsnak mutassák be a kiváltságaikat bizonyító iratokat, a másodikban ren-

[33] Sneider, 1940, 4.

[34] Illésy, 1902, 2-3.

[35] Csaladtörténetek.webnode.hu: Családtörténetek - Családokról családoknak.

[36] Kovács, 202, 70-72.

deltek szerint már a nemes és birtokos ősoktól való származást is bizonyítaniuk kellett. Három évvel később a nemességet adómentesség szempontjából, a nemességszerzés időpontja és az adózó jobbágyaik száma szerint különböztette meg.^[37]

Az 1751. évi országgyűlésen a királynő újabb kísérletet tett a magyar nemesség megadóztatására, de a próbálkozás elbukott. Így az 1751. évi XIX. törvénycikkben biztosította a címeresleveles nemeseket az adómentességükről:^[38] „Hogy Ő szent felsége mind azon czimerlevelesek, kik az utóbbi fölkelések alkalmával személyesen és tulajdon költségükön mentek hadba, éltök tartamára minden fizetéstől kegyesen menteknek nyilvánítani méltóztatott: azért azon czimerlevelesek nevében Ő felségének a karok és rendek örökké való hálójokat fejezik ki.”^[39]

1769 és 1771 között kibocsátotta azon rendeleteit, amelyek konkrétan a nemességigazoló perekre vonatkoztak. Először a kétséges nemesség névsorának elkészítését és ezeknek állandó táblák előtti igazolását rendelte el. A folyamat gyorsítása érdekében a kancellár egy tíz pontból álló utasítást készíttetett a királyi tábla számára, valamint egy tizenhat pontból álló *continua* táblák^[40] számára. A királynő ezeket azzal a változtatással hagyta helyben, hogy a magyarországi nemesség közül az Erdélyben lakók köréből csak a különválás előtt nemesítettek élhessenek mentességgel.^[41]

A per indításának kétféle módja volt, azt vagy a megyei ügyész indíthatta a kétes nemessel szemben, vagy az, aki nemesnek vallotta magát, de jogait csak részben, vagy nem gyakorolta, ő a megyei ügyész ellen indíthatott eljárást helyzetének tisztázása érdekében. A bizonyítási kötelezettség mindkét esetben azt terhelte, akinek a nemessége kérdéses volt. A bizonyítás egyik módja a gyökeres próba, a másik pedig a nemesség gyakorlatának bizonyítása volt.^[42] Gyökeres próba (*proba radicalis*) során a címer-, adomány- vagy beiktatólevél bemutatása mellett bizonyítani kellett az egyenes, törvényes leszármazást a szerzőtől.^[43] A nemesség gyakorlatának bizonyítása egyszerűbb volt, mert elég volt csupán a nemesség gyakorlását igazolni, nem kellett magát a nemesi jogot.^[44]

A tisztai ügyész a járási szolgabírákon keresztül beidézte a kétséges nemest. A nemesi per alapvetően latin nyelven folyt, azonban a tanúvallomásokat magyar nyelven rögzítették. Bizonyító erejű okirat lehetett első sorban az armális, másodsorban a testimonialis levél az armális kihirdetéséről vagy a családfa.^[45]

[37] Köblös, 1905, 77.

[38] Nagy, 2020, 406-409.

[39] A címeresleveles nemességéről szóló 1751. évi XIX. törvénycikk.

[40] A vármegyei bíróság helyére 1764-től felállított intézmény.

[41] Megyeri Pálffy, 2011, 23.

[42] Ányos, 1936.

[43] Köblös, 1905, 77-78.

[44] Megyeri Pálffy, 2011.

[45] Dea.lib.unideb.hu: Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban, 2010.

Közigazgatási pernek minősült a nemességigazolás, amelyben első fokon a vármege döntött, másodfokon a Helytartótanács, harmadfokon pedig az uralkodó a Magyar Királyi Udvari Kancellária útján ítélkezett. Amíg nem született jogerős döntés, a kétséges nemes megtarthatta az eljárást megelőző jogállását.^[46]

Kutatásom során az általam talált legérdekesebb eset a Demők család nemességigazolásának története. A később jobbágysorba süllyedt Demők családról a Duna-Tisza közén, Kunszentmiklós és Szalkszentmárton határában egy kutat neveztek el, amit így emlegettek a török hódoltság ideje alatt is, majd ez a megnevezés fennmaradt egészen a XVIII. századig. Egy alispán a kút neve miatt bizonyítottan találta, hogy a család a térségben valaha birtokkal rendelkezett, hiszen csak ez lehetett a kút kiásásának oka. Így 1753-ban tanúvallomásokkal együtt ez a kút „igazolta” a család nemességét.^[47]

A nemességigazolás intézményének értelmezése során elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy milyen típusú oklevelek és dokumentumok szolgáltak a nemesi státusz bizonyításának alapjául. E dokumentumtípusok közül kiemelkedő jelentőséggel bír az armális, ennek az oklevéltípusnak részletes ismertetését a következő fejezet tartalmazza.

IV. AZ ARMÁLIS

A címeres levelek adományozásának száma Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt növekedett meg jelentős mértékben. Az oklevél szerkezeti felépítését Sebők Gergely 1611-es nemeslevelén keresztül mutatom be. Alapvetően három részre tagolódik, a bevezetés (*protocollum*) tartalmazza a kibocsátót megjelölő *intitulatio*-t: „Mi, II. Mátyás”, a *formula devotionis*-t (adományozó Isteni eredetű hatalmára utaló jámborsági formulát): „Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia [...] királya, cseh királyjelölt, Ausztria főhercege, Burgundia [...] hercege, [...] stb.” és az *inscriptio*-t (a címzettek megszólítását): „emlékezetül adjuk jelen oklevelünk erejével, tudatván mindazokkal, akiket illet.”^[48] A tárgyalás (*contexus*) magába foglalja az adományozás okát (*arenga*-t): „[...] mi néhány hűséges emberünknek [...] alázatos kérelmére, [...]”, annak konkrét vagy általános megnevezését (*narratio*): „[...] Sebők Gergely hűségét és hűséges szolgálatait, amelyeket személyesen [...] tanúsított [...] teljesíteni ígért.”, továbbá nemesség vagy (nemességmegújítás) tényét a hozzá kapcsolódó jogokkal együtt (*dispositio*): „Sebők Gergelyt és általa hitvesét, Szabó Erzsébetet, fiait [...] lányait [...] unokafivéreit [...] nemtelen állapotukból és helyzetükből, amelyben mostanáig voltak királyi hatalmunk teljességével és különös kegyelmünk által Magyarországnak [...] igazi és kétségtelen nemesi rendjébe felvesszük, befogadjuk és

[46] Gerő, 1938, 18.

[47] Dümmert, 1974, 391.

[48] Dea.lib.unideb.hu: Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban, 2010.

soroljuk. Megengedve és beleyezve, hogy ők mostantól fogva a jövőben örök időnkig mindazon kegyekkel, tisztségekkel, kedvezményekkel, kiváltságokkal [...] Magyarországonk [...] *régi és kétségtelen nemesei* [...] éltek és élnek [...]”^[49] Ebben a szakaszban szerepel a címer leírása is: „[...] a következő címert, avagy nemesi jelvényt adományozzuk [...]”. A rendelkező részt a *corroboratio* (megerősítő és hitelesítés módját leíró formula) zárja: „ennek a Sebők Gergelynek [...] (ezt a címert kegyesen adtuk és adományoztuk) [...] sőt, nekik jelen oklevelünk által nemességet adunk és adományozunk [...] emlékére és örök erősségére titkos függőpecsétünkkel [...] megerősített nemesi kiváltságlevelünket [...] kegyesen adtuk és átengedtük.” Az oklevél záró része *datatio-t* tartalmaz: „kiadatott a Mi kedvelt hívünk a Tisztelendő Lépes Bálint nyitrai püspök [...] magyarországi udvari kancellár kezei által”, „Prága városában, május havának tizenkettedik napján, az Úr ezerhatszáztizenegyedik esztendejében, magyarországi és egyéb országaink béli uralkodásunknak harmadik évében”, a hitelesítő személyek megnevezését (series dignitatum): „Az Isten egyházát szerencsésen kormányzó Főtisztelendő és tisztelendő atyákkal a Krisztusban, (úgy mint) Ghimesi Forgách Ferenc [...] Továbbá a tekintetes és nagyságos gróf Betlehemfalvi Thurzó György [...] valamint a többi MÉLTÓSÁG, akik Magyarország vármegyéit kormányozzák,” valamint az aláírásokat (*subscriptions*)^[50]: „Mátyás, Lépes Bálint nyitrai püspök, Ferenczffy Lőrincz”.^[51]

A Kancellárián kiállított armális készítésének folyamatát a titkár felügyelte, az írrok a címereslevél szövegét a kancelláriai formuláskönyvekből írta meg, a címerfestményt és az oklevél díszítéseit pedig címerfestő készítette, végül az oklevelet a titkár látta el pecséttel.^[52]

Az újkori címer- és egyéb adományok csak akkor léptek hatályba, hogyha az érintett vármegye vagy a vármegyei közgyűlés kihirdette azokat. A vármegyei jegyző feljegyezte az oklevélre a kihirdetés tényét, és a kihirdetésről vármegyei pecsétes bizonyosságlevelet is kapott az adományos. A Hegedűs család 1753-ban kelt címeres levelét^[53] hirdették ki a legtöbb helyen, Sopron, Somogy, Baranya, Vas, Pozsony és Zala vármegyékben, összesen hat alkalommal. Jakos Péter 1625-ben kelt adománylevelét^[54] pedig háromszor hirdették ki (1626-ban, 1692-ben és 1721-ben) Győr vármegyében.^[55]

[49] Szendiné Orvos, 2009.

[50] Dea.lib.unideb.hu: Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban, 2010.

[51] Az idézett szövegrészeket ld. Fodor, 2008.

[52] Avar, 2014.

[53] MNL_OL_R 64-1.-761. [MNLOL, Hegedűs család adománylevele].

[54] MNL_OL_R 64-1.-253. [MNLOL, Jakos Péter adománylevele].

[55] Avar, 2014.

V. ARMÁLIS HAMISÍTÁSA

Az armálisok hamisításának virágkora a XVIII. század volt, a hamisításra szánt armálisok három helyről származhattak, egyrészt a férfiágon kihalt családok nemesi leveleit, másrészt a zálogba került és ki nem váltott armálisokat, harmadrészt pedig a hadizsákmányként elvett iratokat árulták. Az így megszerzett nemeslevelek egy részét a jogos tulajdonosuknak ajánlották fel visszavételre, de nagyobb részüket áruba bocsátották.^[56] Címereslevél hamisítása háromféleképpen történhetett, úgy, hogy csak a beltartalom volt hamis, a kül- és beltartalom is az volt, illetve, amikor csak részben volt hamis a levél. Az első esetben egy eredeti királyi függőpecséttel rendelkező adománylevelet hamisítottak oly módon, hogy az azon lévő szöveget teljesen eltávolították (*palimpsestus* oklevelek). Ez volt a legbonyolultabb hamisítási mód, mert szinte lehetetlen volt a címert a szokványos formában ráfesteni, az írásmódot utánozni és a megfelelő rövidítéseket használni. A durvává vált hártya látványa is gyanút keltett. Az eredeti anyag és a hiteles függőpecsét a középkorban még nagy szerepet játszott a hitelesség megállapításakor, de a silány beltartalom így is rögtön leleplezte a hamisítást. A második esetben a hamisító egy általa vásárolt pergamenre hamisított, a harmadik esetben pedig a dátumot, esetleg a címert vagy a nevet változtatta meg.^[57] Ha az armálison lévő név hasonlóságot mutatott a felhasználó nevével, mert az gyakori név volt, vagy a laza helyesírási rendszer szabályai mellett bele lehetett magyarázni, akkor egyszerűbb volt annak felhasználása.^[58] A hamisításra leggyakrabban a szöveg megváltoztatásával, rasura vagy interpoláció révén került sor. A hiteles oklevélen a címszerző nevét kivakarták és új nevet írtak helyette, ezt nehezítette, hogy különböző hosszúságú neveket kellett egy meglévő helyre beszorítani, és közben figyelembe kellett venni az eredeti levél írásképét és a vonalvezetését is. Már a vakarás is bonyolult procedúrának számított, emellett gondot okozhatott, ha a hamisító által használt tinta színe eltért az eredetitől. Előfordulhatott az is, hogy az arannyal írt betűk újra láthatóak lettek zöldes színben, mert az aranyozott írásnak a díszítő funkciója mellett biztonsági szerepe is volt.^[59] A nemességvizsgálatok során a bizottságnak sokszor feltűnt, hogy a korábbi nevet kivakarták, eklatáns példa erre, az 1635. évi katonai összeírásban Kádár Miklós lőfő nemesítő levelével kapcsolatban tett feljegyzés: „az Nag (isagod) attiatól vagion leuele, de igen vakargalt (!), suspecta”.^[60]

Az armális hamisságára fény derülhetett úgy is, hogyha a feltüntetett uralkodási évek száma nem felelt meg a valóságnak. Gyakori hibaforrás volt, ha nem a koronázástól, hanem a trónra lépéstől számított éveket vették figyelembe abban az esetben is, ha a koronázás előbb történt. Könnyen meg lehetett állapítani az

[56] Tóth, 1991, 49.

[57] Horváth, 1901.

[58] Tóth, 1991, 49.

[59] [Library.hungaricana.hu](http://library.hungaricana.hu): „Ebül szerzett kutyabőr”, 1993.

[60] Tüdős, 2014.

oklevél hamisságát abból is, ha az armálison szereplő egyházi és világi méltóságok az adott időpontban nem éltek, vagy már, vagy még nem azt a méltóságot viselték.^[61] Az oklevélen függő pecsétet a *corroboratio*-ban megnevezték, így feltűnő volt, ha attól eltérő pecsét függött az okiraton. Ismert olyan eset, amikor más ország uralkodójának pecsétjét használták fel, például Nagy Sebestyén adománylevelére^[62] Báthory Gábor erdélyi fejedelem pecsétje került II. Ferdinánd titkospecsétje helyett. A Kengyel család címeres levelén pedig III. Károly titkospecsétje helyén a cseh királyként használt pecsétje függött.^[63] A hamis oklevelek számához képest ritkán derült ki a hamisítás, mert a nemességvizsgáló bizottságok gyakran nem tudták bizonyítani az oklevél hamisságát, bizonyos esetekben pedig szándékosan hallgatták el azt.^[64]

I. Rudolf idejében kezdődött a birtokadomány nélküli armálisok nagy számú donálása. A társadalmi emelkedés legjellemzőbb formája a címszerzés, melynek során a rendi privilégiumok kerültek előtérbe. A címereslevél heraldikailag és művészileg silány minőségűvé vált.^[65]

A nemességvizsgálatok bevezetésével emelkedett az armális levelek árfolyama, sokan ekkor váltak érdekeltté a már elfeledett nemesi címük feltámasztásában, mert az igazolás sikertelenségének következménye a jövőbeli adófizetés volt. A várható adóterhek miatt lelkesen keresték a bizonyítékokat, vagy hamisítás útján próbáltak szükséges dokumentumokhoz jutni. A nemességigazoló személyek és a nemességet bizonyító okiratok közötti kapocs a családfát őrző tanúk emlékezete, ami anyagiakkal, ígérvénnyel vagy fenyegetéssel könnyen befolyásolható volt.^[66]

VI. FENNMARADT ESETEK

A „legügyefogyottabb” hamisítás Gellyey Antal armálisának hamisítása,^[67] amely egyben egyetlen fennmaradt példája, hogy a hamisító az eredeti nevet nem minden helyen változtatta meg. Az oklevél elején a megszólításnál a „*de Gellyey*” nevet „*Rodycz*” névre módosította a hamisító, ezen kívül minden mást változatlanul hagyott. Mivel az armálison az eredeti név többször is olvasható, így kétségtelen a hamisítás ténye.^[68]

[61] Horváth, 1901.

[62] MNL_OL_R 64-1.-939. [MNLOL, Nagy Sebestyén adománylevele].

[63] Avar, 2014.

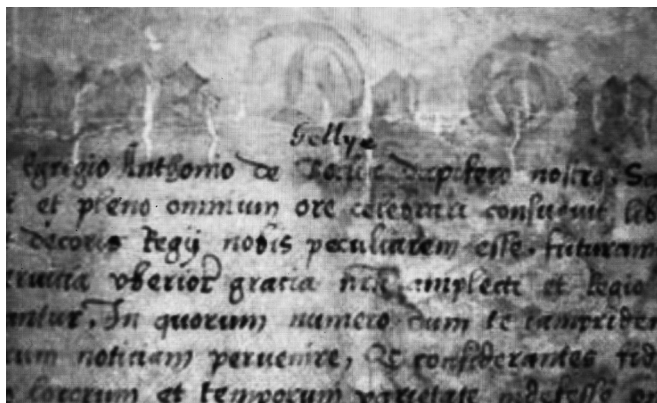
[64] Library.hungaricana.hu: „Ebül szerzett kutyabőr”, 1993.

[65] Library.hungaricana.hu: „Ebül szerzett kutyabőr”, 1993.

[66] Tóth, 1991, 50.

[67] MNL_OL_Q 500-DL 50252 [MNLOL, Gellyei Antal címereslevele].

[68] Horváth, 1901.

1. ábra: Gellyel Antal nemeslevele
(HU-MNL-OL-Q 500-DL 50252)

Az 1725-ös nemességigazoló eljárás során Balogh Zsigmond nemessége bizonyítására Balogh Illésnek és feleségének, Orsolyának II. Ulászló király 1499-ben adományozott címereslevelét mutatta be. Érdekességként meg kell jegyezni, hogy a hamisítóg megállapítása előtt ezt tartották az első címereslevelének, ahol az adományosok között nő is szerepelt.^[69] A címereslevél mindössze félfőnyi nagyságú, kisebb az eddig ismerteknél, már első sorából megállapítható, hogy hamis, mert a „*commissio propria domini regis*” helyett „*manupropria domini regis*” szerepel rajta. A hamisító a Zsigmond-korabeli formulát is rosszul másolta, *meræ et since ræ* helyett *more et sincero*-t írt.^[70] Látható, hogy a hártyáról az eredeti szöveget eltávolították, a selyemzsinór körül feltűnt az eredeti írás nyoma, a durva eljárás következtében pedig a baloldali behajtás mentén majdnem végigszakadt, és ez a szakadás az írás előtt keletkezett.^[71]

A somlónémetvári Márton Pál a török elleni harcokban tanúsított vitézségéért nemesi címet kapott. Negyven év múlva Vásárhely földesurai robotra akarták kényszeríteni a Mártonokat. Ezt elkerülendő, nemességük bizonyítása miatt vásároltak egy armálist, mert a saját nemeslevelüket az egyik rokonuk Pusztarádócon felejtette. Ez az eset igazolja, hogy néha egyszerűbb volt egy ugyanazon névre kiállított, gazdátlanak tűnő irat vásárlása, mint az igazi armális visszaszerzése és azzal a jogos nemesség bizonyítása.^[72] A névváltoztatás nélküli hamisítás másik érdekes esete Kiss Miklós nemeslevele. Itt a hamisító a névazonosság miatt a nevet nem, de a könnyebb bizonyítás érdekében az ahhoz való jogosultságot, a szerzőtől való leszármazást és az évszámot változtatta meg. Annak érdekében, hogy a javítások ne legyenek feltűnőek, a főméltóságok kereszt-

[69] Csoma, 1897, 73.

[70] Varjú, 1896.

[71] Horváth, 1901.

[72] Tóth, 1991, 49-52.

esetleg vezetékneveit is meg kellett változtatni, a hamisított évszámhoz igazítva. Az évszám biztosan hamis, mert Rudolf király 1612-ben meghalt, ezért 1621-ben nem adományozhatott armálist. Az oklevélen szereplő Hethesi Pethe László nevű püspök nem létezett, Thurzó Szaniszló 1618-tól 1622-ig főpohárnokmester volt, nem országbíró.^[73] A hamisított oklevelek között fellelhető olyan is, amikor az armális tulajdonosát egyszerűen a hiúság vezérelte.

Érky Balázs II. Ulászlótól 1514-ben kapott armálist,^[74] a szövegben található utalás arra, hogy a nemességszerző jobbágyból lett nemes. Az eredeti címereslevéllel azonos korban keletkezett hamisítás a jobbágyi származást volt hivatott eltussolni, a *nobilis* szó betoldásával. A hamisítás nagyon precíz munka, a vakarás nem feltűnő, csak az oklevél szövegéből derül ki, hogy hamisított, mert a nemtelenségre utaló egyéb szavakat elfelejtették, vagy nem tudták módosítani.^[75]

2. ábra: Érki Balázs nemeslevele
(HU-MNL-OL-Q 500-DL 67515.)

Az általam ismertetett esetek jól érzékeltetik, hogy milyen sokrétűek voltak a hamisítások. Voltak, akiket csak a lustaság vagy a hiúság motivált, mások pedig így akartak jogtalanul privilégiumokhoz jutni.

[73] Horváth, 1901.

[74] MNL_OL_Q 500-DL 67515. [MNLOL, Érki Balázs adománylevele].

[75] Ádásy, 1904, 26.

VII. ÖSSZEGZÉS

Tanulmányomban többek között a nemesség történeti alakulásának, a nemességigazolás formáinak, illetve az armálishamisítás módjainak ismertetésére vállalkoztam. A rendi kori Magyarországon a nemesség a rendi társadalmon belül elkülönült, jogilag magasabb rendű csoportot alkotott, függetlenséget és szuverenitást élvezett. Privilégiумаik birtokjogi helyzetükben, hivatalviselési és a törvényhozásban való szerepükben, illetve közteherviselési és adójogi kiváltságaikban nyilvánultak meg. A XVII. században a nemesség létszáma rendkívüli mértékben megnőtt, ennek következtében a nemesi cím jogossága ellenőrizhetetlenné vált a nemesi jogok jogalap nélküli gyakorlása, illetve a vitatott módon szerzett nemesség miatt, ez vezetett a nemességvizsgálatok elrendeléséhez. A nemesség igazolása alapvetően a nemesi cím jogos használatának bizonyítása. A nemesség igazolására kezdetben a föld birtoklásával kapcsolatos érdekek szembenállása miatti perekben volt szükség. Később, a XVIII. században, az államadósság csökkentése érdekében az uralkodók előírták a nemesség privilégiumainak revízióját. III. Károly uralkodása alatt a nemességigazolás általános nemesi vizsgálatokkal történt. Adóalap növelése céljából került sor átfogó nemesi összeírásokra, amely ellen a nemesség panasszal élt: „Milyen jó, hogy nem adózok:... *Én magyar nemes vagyok!*”^[76] – fogalmazott Petőfi közel száz évvel később. Mária Terézia a mentességet követelő nemeseket nemességüket igazoló, illetve a nemességszerző őstől való leszámazást bizonyító irataik benyújtására kötelezte. A királynő 1774-ben új eljárást, a nemességigazoló per lefolytatását rendelte el. Mivel a nemesi cím számos kiváltsággal járt együtt, ezért sokan próbálkoztak oklevél-hamisítással. A nemességvizsgálatok bevezetésével többen is érdekeltté váltak hamisítás útján a szükséges okiratok beszerzésében. Bizonyos tehát, hogy a magyar nemesség adómentessége a maga nemében egyedi, az ezt az előjogot biztosító cím megkérdőjelezése, illetve az ezt bizonyító nemességigazolás kardinális kérdés volt, főként a XVIII. században.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Vigh, Eszter Éva. „Az armálisok szerepe és a nemességigazolás gyakorlata a XVIII. században.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 175-192. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.175>

[76] Petőfi, 1845, 343.

IRODALOM

- Adatbank.ro: A rendi állam kialakulása. (Elérhető: https://adatbank.ro/html/alcim_pdf9257.pdf. Letöltés ideje: 2024. március 26.).
- Avar Anton (2014): Az Országos Levéltár címereslevél-gyűjteményének feldolgozása és digitalizálása (2011-2014). In: *Levéltári közlemények*. 2014/85. sz. Kódex Könyvgyártó Kft., Budapest.
- Ballabás Dániel (2013): A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16-20. század). In: Tarsoly István (szerk.): *Genealógia 2. – Társadom és genealógia*. Főváros Levéltára, Budapest.
- Czövek István (1822): *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások – Első könyv: A' Személyekről*. Nemes Petrózai János Tamás, Pest.
- Csaladtörténetek.webnode.hu: Családtörténetek - Családokról családoknak. (Elérhető: <https://csaladtortenetek.webnode.hu/nemessegi-vizsgalatok/>. Letöltés ideje: 2025. február 09.).
- Csoma József (1897): *Abauj-Torna Vármegye Nemes Családjai*. Forster, Wesselényi és társai könyvnyomdája, Kassa.
- Dea.lib.unideb.hu: Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban. (Elérhető: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/f15ddc49-a3ff-47cc-8d53-1cd1755198dd/content>. Letöltés ideje: 2024. március 10.).
- Dobszay Tamás (2021): Szabad nemzet szabad hazában. In: *Tanulmányok a polgári átalakulás és a nemzeti modernizáció kérdéseiről Erdődy Gábor 70. születésnapjára*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Share.google: Név és jog – A névviselés jogi szabályozásának fejlődéstörténete Magyarországon. (Elérhető: <https://share.google/O7p7s1027Zcojlobe>. Letöltés ideje: 2025. november 29.).
- Dümmert Dezső (1974): Mária Terézia és a magyar nemesség. In: Szauder József – Tarnai Andor (szerk.): *Külön lenyomat az irodalom és felvilágosodás*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Élő nemesség, A nemes családok szakközlönye (1990): *A magyar nemesség történelmi fejlődése*. 1900/3. sz., 1900.11.05.
- Fényes Elek (1843): *Magyarország statistikája II*. Trattner Károly nyomtatása, Budapest.
- Fodor László (2008): Sebők Gergely nemeslevele 1611-ből. In: *Debreceni Jogi Műhely*. 2008/4. sz. Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen.
- Fügedi Erik (1999): *Az Elefánthyak*. Osiris, Budapest.
- Galambosi Péter (2022): A szepesi tizlándzsás nemesség története a 13-14. században. In: *Történelem szemle*. 2022/2. sz. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.
- Gerő József (1938): *A magyar királyi belügyminiszter által igazolt nemesek 1876-1937*. Kovács-Szegedy Nyomda, Budapest.
- Horváth Sándor (1901): Czímer levél-hamisítások és hamisítók. In: *Nagy Iván Családtörténelmi értesítő*. 1901/3. sz. Dr. Komáromy András és Pettkó Béla, Budapest.
- Illésy János (1902): *Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest.
- Kempelen Béla (1907): *A nemesség – Útmutató az összes nemességi ügyekben – Genealógiai és heraldikai kézikönyv*. Benkő Gyula könyvkereskedése, Budapest.
- Kovács Dániel László (2022): Nemességvitatás mint a lejáratás eszköze Somogyi Ferenc szigetvári főszolgabíró nemességbizonyítási ügye az 1810-es évekből. In: *Grastyán-füzetek*. 2022/1. sz. PTE. Grastyán Endre Szakkolégium, Pécs.
- Kovács-Veres Tamás Gergely (2021): Nemességigazolás Nyitra vármegyében 1754-1755-ben. In: *Levéltári szemle*. 2021/4. sz. Kódex Könyvgyártó Kft., Budapest.

- Köblös Zoltán (1905): Nemességigazolók perék. In: *Genealógiai füzetek*. 1905/1. sz. Stief Jenő és Társa Könyvnyomdája, Kolozsvár.
- Library.hungaricana.hu: „Ebül szerzett kutyabőr” avagy címerlevél-hamisítások a XVIII. században. (Elérhető: <https://n9.cl/g202v>. Letöltés ideje: 2024. március. 15).
- Lichtneckert András (2008): A nőnemesek – Egy tévhit nyomában – Balatonfüred és vidékének társadalma. In: *Füredi História*. 2008/2. sz. Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület, Balatonfüred.
- Marcziaányi György Lovag (1886): *Nemesség – Kézi könyv nemesi ügyekben*. Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest.
- Nagy Iván (1900): Magyarország családai. 50. Milleji Salamon. In: *Nagy Iván családtörténeti értesítő Czimerekkel és leszármazási táblákkal*. 1900/2. sz. Komáromy András és Pettkó Béla, Budapest.
- Nagy János (2020): *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen*. Budapest Főváros Levéltára, Mika Sándor Egyesület, Budapest. DOI: <https://doi.org/10.15476/elte.2017.165>.
- Polner Ödön (2023): Az 1848. évi törvények. In: *Diké*. 2023/1. sz. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs.
- Pálffy Géza (2008): *A magyar Királyság a 16. századi Habsburg Monarchiában*. História-MTA Történettudományi Intézet, Budapest.
- Rihmer Aurél (2024): A magyar nemesi rend történetének rövid és nem teljességre törekvő áttekintése. In: *Acta Historica Hungarica Turiciensia*. 2024/128. sz. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont, Zürich.
- Schiller Bódog (1900): *Az örökös főrendiség eredete Magyarországon*. Egyházmegyei könyvnyomda, Veszprém.
- Sneider Miklós (1940): *Vas vármegye 1726/27. évi nemességvizsgálata Horváth Kálmán bevezetőjével*. Rónay Frigyes Könyvnyomda, Szombathely.
- Szendiné Orvos Erzsébet (2009): A Kálmánchey család története. In: Radics Kálmán (szerk.): *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve*. Debrecen.
- Tóth István György (1991): Karddal szerzett és piacon vett armálisok: A végváriak útjai a nemességbe a 18. század elején. In: Petercsek Tivadar – Pető Ernő (szerk.): *A végváriak sorsa (1699-1723)*. Studia Agriencia, Eger.
- Tóth Péter (2001): *Nógrád vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1652-1656 - Adatok források és tanulmányok a Nógrád megyei levéltárból 29*. Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján.
- Tüdös S. Kinga (2014): „Kinek jó levele nem volna.” Adalékok a fejedelemségkori székellyföldi jobbágyság címereslevelek történetéhez. In: Salló Szilárd (szerk.): *Csíki Székely Múzeum Évkönyve 10*. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda.
- Varjú Elemér (1896): Czimertani és sphragistikai emlékek az ezredéves országos kiállításon. In: *Turul*. 1896/4. sz. Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, Budapest.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- HU-MNL-OL-Q 500-DL 50252 [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Gellyei Antal étekfogó egregius címereslevele].
- HU-MNL-OL-Q 500-DL 67515. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Érki Balázs adománylevele].
- HU-MNL-OL-R 64-1.-253. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Jakos Péter adománylevele].

- HU-MNL-OL-R 64-1.-761. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Hegedűs család adománylevele].
- HU-MNL-OL-R 64-1.-939. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Nagy Sebestyén adománylevele].